

**Prof. dr. Lush CULAJ**

## RIVALITETI POLITIK NË MES AUSTRO-HUNGARISË DHE ITALISË NË PERIUDHËN E LIDHJËS SË PRIZRENIT

Përhapja e konfliktit në Ballkan dhe Evropë, si dhe në Lindjen e Afërt, ndikoj në gjallërimin e diplomacisë pothuaj se në të gjitha shtetet. Më parë u formua Aleanca e Tre Perandorëve (1873), ndërsa në kohën e Krizës Lindore Bizmarku përpiqej me çdo kusht të largonte vëmendjen e shteteve nga Evropa. Përpjekjet e këtij diplomati të shquar gjerman nuk dhanë fryte dhe si pasojë filloj një luftë e ndjeshme diplomatike. Rusia për interesa të veta e mbronte Serbinë dhe Malin e Zi, ndërsa kundër kësaj politike u angazhuan Anglia dhe Austro-Hungaria, e kjo e fundit përpiqej ta shtronte ndikimin e saj mbi shqiptarët. Në ndërkohë luftime të ashpra zhvilloheshin në frontin e Malit të Zi në mes kinse Perandorisë Osmane e Malit të Zi, ndërsa në realitet zhvillohej lufta shqiptaro-malazeze.

Me gjithë qëndresën e Osman Pashës Turqia u mund nga Rusia dhe u detyrua të nënshkruante traktatin e Shën Stefanit-një lagje e jashtme e Stambollit më 3 mars 1878.<sup>1</sup> Traktati i Shën Stefanit i shkëputte Perandorisë Osmane rreth 80% të zotërimeve të saj në Evropën Juglindore. Duke shpresuar se do të shmangte kundërshtimin e fuqive tjera të Mëdha, Rusia pothuaj se nuk mori

<sup>1</sup> Abas Ermenji, *Vendi që zë Skenderbeu në historinë e Shqipërisë*, 1996, f. 191.

për vete asgjë nga këto territore.<sup>2</sup> Traktati i Shën Stefanit nuk e përmendte fare Shqipërinë, e cila për Rusinë nuk ekzistonte si subjekt i të drejtave politike. Sipas traktatit të Shën Stefanit, pothuaj se gjysma e territoreve shqiptare u jepej shteteve sllave të Evropës Juglindore që ishin aleatë të Rusisë.<sup>3</sup> Megjithatë shpallja e këtij traktati aktivizoi mjaft shpejtë kancelaritë evropiane. Filluan menjëherë përpjekjet për të siguruar revidimin e këtij traktati me qëllim që të kufizoheshin lakmitë tokësore të Rusisë dhe satelitëve të saj në Evropën Juglindore.<sup>4</sup> Zëmërim i madh u shkaktua sidomos në qarqet e politikës angleze dhe “Qarkorja” e Salisberit (Salisbury), e cila kritikonte rreptë secilën dispozitë të Shën Stefanit dhe e cila iu dërgua të gjitha Fuqive të Mëdha më 1 prill 1878. Kjo qarkore është përshkruar si “një nga letrat shtetërore më të madhërishme në historinë britanike” dhe ajo pa dyshim vuri themelet e punës së Kongresit. (është fjala për Kongresin e Berlinit L. Culaj).<sup>5</sup>

Gjatë pranverës së vitit 1878, krahas hovit që mori lëvizja e protestës kundër Traktatit të Shën Stefanit, ngadhënjeu edhe ideja për të kundërshtuar më armë vendimet që mund të merreshin në Kongresin e Berlinit në dëm të tërësisë tokësore të atdheut. Lëvizja për thirrjen e Kuvendit Kombëtar mori përmasa tejet të mëdha gjatë gjysmës së dytë të muajit maj më të përhapur lajmi se Kongresi i Berlinit do të mbledhet më 13 qershor 1878. Me këtë rast në katër vilajetet shqiptare u zhvilluan mbledhje për ti zgjedhur delegatët që do të niseshin për Prizren.<sup>6</sup> Kuvendi i Prizrenit i filloi punimet në ditën e caktuar më 10 qershor me qëllim që kërkesat shqiptare të paraqiteshin Fuqive të Mëdha para se të mbledhej Kongresi i Berlinit më 13 qershor 1878.

2 *Historia e popullit shqiptar, vëllimi i dytë*, Akademia e Shkencave e Shqipërisë-Instituti i Historisë, Tiranë, 2002, f.146.

3 Po aty, f. 147.

4 Tajar Zavalani, *Histori e Shqipnis*, Phoenix, 1998, f.172.

5 Noel Malcolm, *Diplomacia britanike dhe Lidhja e Prizrenit 1878-1880*, në librin: *Lidhja Shqiptare e Prizrenit dhe vëndi i saj në histori*, Instituti i Historisë, Prishtinë, 2008, f. 41.

6 *Historia e popullit shqiptar, vëllimi i dytë*, vep. cit.f.154.

Shqiptarët sidomos organizmat e Lidhjes së Prizrenit, i parashtruan Kongresit të Berlinit kërkesat e tyre. Në dhjetëra peticione e memorandumë, të dërguara gjatë muajve qershor- korrik 1878, përveç protestave kundër pretendimeve territoriale të shteteve fqinje parashtrohej edhe kërkesa për ti dhënë Shqipërisë disa të drejta autonome. Pikërisht një kërkesë të tillë ia përcolli përmes Avdyl Frashërit Kongresit të Berlinit edhe Lidhja e Prizrenit me petitionin që miratoj më 15 qershor.<sup>7</sup>

Në realitet Shqipëria përbënte një nga provincat e Perandorisë Turke e ndarë në disa vilajete, sipas administratës osmane, ku bashkëjetonin tri besime fetare myslimane ortodokse dhe katolike dhe pikërisht ajo beri që të ishte qendër ndikimesh të Fuqive të ndryshme, të interesuara drejtpërsëdrejti për problemet ballkanike.<sup>8</sup>

Pra disa fuqi, përveç Perandorisë Osmane, shfaqnin interesimet e tyre për Evropën Juglindore si Rusia, Austro-Hungaria e pakëz më vonë Italia. Kjo e fundit, pra Italia, për arsye të dukshme do të arrijë më vonë, Austro-Hungarinë dhe Rusinë dhe do të ketë një rol më të gjatë. Rusia, që nga koha e Katarinës kishte një ndikim të fuqishëm. Këtë e përshkruante edhe Dostojevski te "Gazeta e një shkrimtari" ku theksonte se: "Rusia nuk mund të tradhtojë idenë e madhe të trashëguar për kaq shekuj, të cilën ajo e ka ndjekur pa lëkundje" dhe ky pohim kishte qartësi të dukshme të idesë pansllaviste nga të cilat u frymëzua gjithmonë politika ruse.<sup>9</sup>

Interesimi i Austro-Hungarisë për Shqipërinë dhe shqiptarët përcaktohej nga arsye gjeografike dhe politike. Ajo ruante të drejtën tradicionale të mbrojtjes së katolikëve që ishin nën sovranitetin e Perandorisë Osmane sipas traktateve të Karlovcit, të Pasarovicit dhe të Beogradit.<sup>10</sup>

7 Po aty. f. 161.

8 Mustafa Kruja, "Lindja e Shqipërisë së Madhe" në Revista d' Albania.

9 Elena Gjika Merlika, *Liria shqiptare dhe politika italiane nga 1878 deri më 1912*, Phoenix, e përkohshme kulturore, nr. 1-6, Shkodër, 2004, f.74.

10 Po aty.

Ndërkohë një tjetër fuqi ushtronte ndikimin e saj të drejtpërdrejtë në Shqipëri, edhe pse kishte arritur që më vonë të reflektonte pesha e saj në rajonin e lindjes, e kjo ishte Italia. Realisht shumë të lashta e të thella dhe kontradiktore ishin lidhjet në mes të dy brigjeve të Adriatikut. Në rrethanat në të cilat ndodhej Italia në periudhën e Lidhjes Shqiptare të Prizrenit që të merrte pjesë drejtpërdrejtë në zgjidhjen e problemeve i duheshin vite. Asaj i nevojitej fillimisht rimëkëmbja dhe rregullimi i vendit pas lëvizjeve dhe luftërave për bashkim. Vlen për tu theksuar se fillimisht pas bashkimit një numër simbolik i njerëzve e konsideronin si të nevojshme që të shtrihej ndikimi i Italisë tek popujt ballkanik për sa i përkiste sistemit të tyre kombëtar dhe territorial.

Në verën e vitit 1877, gjatë luftës ruso-turke, Bizmarku dhe Ministri i Punëve të Jashtme të Anglisë Derby i patën propozuar Francesco Crispien që Italia ta pushtonte Shqipërinë në rast se Austro-Hungaria do ta merrte Bosnjën. Italia nuk u interesua për këtë dhuratë ndonëse joshëse ndoshta për të mos pasur ngatërresa në radhë të parë me Austro-Hungarinë e pastaj me shqiptarët në periudhën kur ajo porsa e kishte bërë bashkimin e saj si shtet dhe e ndiente vetën akoma mjaft të dobët. Ishin pikërisht këto arsye që përfaqësuesi i Italisë edhe nga Kongresin e Berlinit nuk kërkoj ndonjë shtrirje dhe ndikim territorial. Kështu që para se të mbledhej Kongresi i Berlinit nuk mund të flitej për një ndërhyrje të drejtpërdrejtë të Italisë në Shqipëri.<sup>11</sup>

Një faktor domethënës ishte se në Italinë jugore dhe në Sicili gjendeshin koloni të rëndësishme shqiptare pasardhëse të atyre familjeve që migruan në periudhën skenderbegiane që kishin qenë të detyruara ta braktisnin atdheun për ti shpëtuar mësymjes turke. Dhe do të jenë pikërisht ata italo-shqiptarë që do të përpiqen ti ndihmojnë zgjimit të Shqipërisë dhe kthimit në traditat por edhe në nevojat e jetës bashkëkohore.

<sup>11</sup> Abas Ermenji, *Vendi që zë Skenderbeu...*, f. 199.

Duke u mbështetur në këto lidhje edhe një pjesë e shqiptarëve në Shqipëri vetëm për tu liruar nga zgjedha turke dhe rreziku i fqinjëve grabitqarë filluan ta hidhnin shikimin përtej Adriatikut përkatësisht nga Italia. “Në fillim të vitit 1878 u bë një mbledhje e gjerë, e përberë në pjesë të madhe nga shqiptarë katolikë në të cilën u vendos ti kërkohej ndihma dhe Protektorati i Italisë”.<sup>12</sup> Nga ana tjetër derisa për Austrinë të ushtronte ndikimin e vet mbi Shqipërinë do të thoshte të përparonte drejt detit Jon dhe Egje, pra të shtojë vëllimin e marrëdhënieve dhe shkëmbimeve tregtare, për Italinë Shqipëria përfaqëson në radhë të parë, pavarësisht nga çështjet me karakter ekonomik, një element themelor në kuadrin e politikës së sigurisë kombëtare duke qenë se “kufiri” i Adriatikut do të mbrohej me vështirësi në rast se brigjet shqiptare do të binin nën sundimin e një fuqie të madhe.<sup>13</sup> Në rrethana të tilla ndonëse Italia nuk e kishte forcën reale dhe ndikimin që e posedonte Austro-Hungaria çështja shqiptare ishte e destinuar të bëhej jo vetëm një element i gjendjes plot kontradikta në Evropën Juglindore por edhe një faktor i mëtejshëm antagonizmi midis Austro-Hungarisë dhe Italisë për mbikëqyrjen e Adriatikut.<sup>14</sup>

Përkundër synimeve për mbikëqyrje të plotë mbi shqiptarët qeveria Austro-Hungareze nga ana tjetër nxiste aspiratat për pavarësi e bashkim dhe inkurajonte pa kursyer mjete dhe ndihma te ata njerëz që do të ishin mirënjohës ndaj mbështetjes së saj e do ti qëndronin besnik politikës Austro-hungareze.

Pavarësisht nga këto konsiderata, Lidhja e Prizrenit ndonëse pati batica dhe zbatica nga ndikimi i elementeve turkoman (L. Culaj), me veprën e saj të guximshme dëshmonte se për çfarë zgjimi është i aftë një popull, se çfarë fuqie fsheh një kombësi edhe

12 Elena Gjika Merlika, vep. e cit., f. 75.

13 Antonello Biagini, *Historia e Shqipërisë nga zanafila deri në ditët tona*, Shtëpia e librit dhe komunikimit, Tiranë, 2000 f. 48.

14 Po aty.

kur kanë kaluar qindra vjet nën sundimin e huaj.<sup>15</sup> Pas epokës së Lavdishme të Gjergj Kastriotit, është hera e parë që nën organizimin e Lidhjes së Prizrenit, Shqipëria lëviz si një popull i bashkuar me synimin për të mbrojtur të drejtat si komb. Ndarjet shekullore në fe e në krahina, në fise e bajraqe natyrisht që e kishin ndikimin e tyre dhe nuk mund të zhdukeshin menjëherë. Populli ishte i lidhur pas krerëve, pas feudalëve dhe pronarëve të mëdhenj kurse këta shikonin interesat e tyre të veçanta dhe nuk kishin ndonjë dëshirë të madhe të shkëputeshin nga Turqia.<sup>16</sup>

Vendimet e Kongresit të Berlinit cenonin rëndë interesat e popullit shqiptar dhe të tërësisë territoriale të Shqipërisë. Ashtu si traktati i Shën Stefanit edhe ai nuk e pa Shqipërinë si njësi politike të veçantë, por e trajtoj si një plaçkë tregu të destinuar për të përmbushur synimet e Fuqive të Mëdha dhe për të kënaqur lakmitë e shteteve ballkanike.<sup>17</sup>

Me këto vendime skandaloze udhëheqësit e Evropës u ndodhën përballë një situatë të paparashikuar. Nga ana tjetër shqiptarët që kishin mbështetur shpresat në drejtësinë ndërkombëtare vendosën të derdhin gjak për të mos rënë nën sundimin serbo-malazez. Bizmarku ishte ndoshta ai që u habit më tepër nga qëndresa burrërore e shqiptarëve por duke qenë një politikan i rryer, kancelari i hekurt, u përlulë përpara fakteve dhe pranoi kompromisin e propozuar nga delegati italian në Kongresin e Berlinit.<sup>18</sup>

Janë të njohura vështirësitë nëpër të cilat kaloi diplomacia për të arritur në nënshkrimin e konventës së Konias në mes përfaqësuesit malazez dhe ati turk dhe përfundimit të bisedimeve me Greqinë (Konventa e Kostandinopojës, 24 maj 1881), për dorëzimin e ndërsjellët të Artës dhe Ulqinit. Tejet të vështira kishin qenë negociatat me Qeverinë greke për shkak të Janinës. Pikërisht në lidhje me këtë çështje Qeveria italiane kishte dhënë një kontribut të rëndësishëm

15 Elena Gjika Merlika, vep. e cit., f. 77.

16 Abas Ermenji, *Vendi që zë Skenderbeu...*, f. 221.

17 *Historia e popullit shqiptar II*, vep. cit. Tiranë 2002, f. 164.

18 Tajar Zavalani, vep. cit., f. 174.

duke u përpjekur në të gjitha format e mundshme që ti bindte grekët që të hiqnin dorë nga zotërimi i Janinës për të mos armiqësuar përfundimisht shpirtin e fqinjëve shqiptarë. Më këtë rast është i njohur propozimi i ministrit italian Corti për zgjidhjen e mosmarrëveshjes. Pra Italia në këtë rast ishte e pranishme zyrtarisht në diskutimet për çështjen shqiptare dhe nuk mund të thuhet se Italia nuk kishte filluar të shfrytëzoj mundësitë e interesimit për çështjen shqiptare, duke u përpjekur që të mbështeste sado pak shqiptarët, gjithmonë që përmes kësaj mbështetje të llogariste në realizimin e interesave të saj në të ardhmen në Shqipëri.<sup>19</sup> Se sa ngjarjet që zhvilloheshin në Shqipëri kishin jehonë të rëndësishme në Itali dëshmonte edhe deklarata e Francesco Crispi i cili ndër të tjera deklaronte: "Shqiptarët si popujt e tjerë të përzierë në atë pështjellim që është Perandoria Osmane, meritojnë të trajtohen si kombësitë e tjera... Në Turqinë Evropiane ka një milion e gjysmë shqiptarë. Është e vërtetë se ata nuk janë më ata të para katër shekujsh e gjysmë...por rënia e një populli nuk i jep të drejtë harresës së të drejtave të tij. Harresa nuk mund të jetë kurrë një mbrojtje për një Ministri italiane".<sup>20</sup> Deklarata të tjera të ngjashme nuk mungonin nga ana e njerëzve me përgjegjësi, përherë në kuadër të parimeve që kishin si bazë rilindjen italiane. Pushtimi i Tunizisë, më 1880, nga Franca ishte edhe një goditje për aspiratat e fshehta italiane. Ishte frika e dominimit në brigjet e Adriatikut dhe rrethanat e tilla vetëm e ringjallnin interesin italian për Shqipërinë.<sup>21</sup>

Më 28 gusht 1881 u nënshkrua Traktati Austro- Ruso- Gjerman që zgjeronte traktatin e fshehtë, të 7 tetorit 1879, ndërmjet Austro-Hungarisë dhe Gjermanisë. Italia si pasojë e këtij Traktati, ishte e veçuar në Lindje por ndërhyrja e Aleancës trepalëshe bëri që Italia ta kishte që atëherë aleate Austro-Hungarinë. Ishte kjo një gjendje tejet e vështirë sepse dihej se do të shkonte në drejtim të ndeshjeve të pashmangshme të këtyre dy shteteve të ndikimeve të tyre veçanërisht në Shqipëri.

19 Elena Gjika Merlika, vep. e cit., f. 76-77.

20 Po aty f. 78.

21 Po aty.

Në pretendimet që kishin Austro-Hungaria në krahasim me Italinë ishte pa dyshim në një pozitë më të mirë. Në përpjekjet e saj për depërtim në veriun shqiptar ajo ndihmohej nga malësorët dhe mirditorët, nga Vatikani me të cilin kishte raporte tejet të mira, nga mjetet financiare të derdhura, nga aftësia e të dërguarve të saj në këto vise për të krijuar ndikim për shtrirje, nga bashkëpunimi me klerin shqiptar për arsimimin e të cilit kujdesej në mënyrë të veçantë duke derdhur shuma të mëdha mjete, natyrisht edhe për të ndërtuar kisha. Nga ana tjetër Italia nuk e kishte forcën që e kishte Austro-Hungaria. Asaj i mungonte ndihma dhe mbështetja e Vatikanit si dhe mundësia e mjeteve të mëdha financiare të cilat nuk i posedonte. Italia i drejtohej traditës së gjatë të përkimeve të kulturave të ndryshme dhe të shkëmbimeve tregtare ( gjuha italiane, dialektet italiane, përbejnë një lloj gjuhe “të lirë” në të gjithë Evropën Juglindore. Edhe termat e përdorur nga detarët e Adriatikut janë italiane etj.) dhe del si mbrojtëse dhe si mbështetëse mjaftë herë të të shumë lëvizjeve shqiptare. Italia në pretendimet e saj mbi Shqipërinë kryesisht mbështetjen më të madhe e kishte te kolonitë shqiptare, si dhe në kujtimin e veprës dhe politikës së Republikës së Venedikut në Dalmaci dhe Shqipëri.<sup>22</sup>

Në këtë lëmsh të koklavitur ku shiheshin tendencat e fuqive evropiane për të theksuar peshën e tyre politike, Shqipëria behët vend ku përplasën interesat e Austro-Hungarisë dhe Italisë. I gjithë rivaliteti vërtitët rreth përpjekës për ta arritur mbizotërimin në territorin shqiptar, i cili shihet nga austro-hungarezët në funksion të kontrollimit real mbi Adriatikut. Sipas projekteve të tyre Shqipëria do tu shërbente si bazë territoriale operative që do të ishte në shërbim të realizimit të projekteve më të gjëra ekspansioniste. Ishin pikërisht këto arsye që ky vend të behej një territor “i mbrojtur” nga Italia e cila kundërshtonte fuqishëm projektin e Vjenës.<sup>23</sup>

22 Po aty f. 79; Antonello Biagini, *Historia e Shqipërisë*, vep. cit., f.52.

23 Antonello Biagini, *Historia e Shqipërisë*, vep. cit., f. 50-51.

Në periudhën midis shek. XIX dhe XX çdo ndërhyrje e Italisë ka si objektiv kryesor mbrojtjen e integritetit territorial të Shqipërisë, qëndrim ky që ushqen një kundërthënie të fuqishme me Austrinë dhe bëhet element jo anësor në kuadrin e vijës politike dhe diplomatike të qeverisë italiane lidhur me problemin e garantimit real të mbrojtjes së brigjeve të veta dhe të depërtimit gjithnjë e më të madh në Shqipëri.<sup>24</sup>

24 Po aty f. 51; Kristo Frashëri, *Lidhja shqiptare e Prizrenit 1878-1881*, Toena, Tiranë, 1997, f. 22-23.

Prof. dr. Lush CULAJ

## SUMMARY

**THE DIPLOMATIC RIVALRY BETWEEN AUSTRIA-HUNGARY AND ITALY DURING THE LEAGUE OF PRIZREN**

Rivalry between Austria-Hungary and Italy over dominating Albanian lands has been very high. While for Austria exercise of its influence over Albania represented expansion into the Seas (Ionian and Aegean), thus rise in volumes of merchant exchange. For Italy, regardless of economic aspects, initially marks the main element of the national security, having in mind the difficulty of defending Adriatic "boundary", if Albanian coast was to be ruled by some other Power. In such the state of play, besides the fact Italy had no real force against Austria's influence, the Albanian issue was destined to become, not only very contradictory element in South-East Europe, but another element of antagonism between Austria-Hungary and Italy over the control of Adriatic.

Austria-Hungary with its pretensions was clearly in a better position than Italy. Several factors benefited Austrian efforts to advance into Northern Albania; support of highlander locals and of Mirdita region, very good relations with Vatican, finances invested, skilful representatives who delegated their influence, cooperation with Albanian clergy on investments in education and construction of churches.

On the other hand, Italy did not possess the force of Austria-Hungary, absent in support and aid of Vatican, as well as, in financial means. Italy appealed on long tradition of cultural affinity and

trading practices (Italian language, dialects that make up a kind of "free" language around the South-Eastern Europe, etc.) Also themes of Adriatic seamen (claimed to be Italian) thus emerging as protector and backer of many Albanian movements. A strong point of Italy's claim on Albania mainly based on the Albanian colonies and the memory of Republic of Venice in Dalmatia and Albania.

In this complicated mass of hidden tendencies of the European Powers for gaining political advantage, Albania became a country where these interests clashed between Austria-Hungary and Italy. All rivalries coincide over the control of Adriatic with Albania as territorial base in realization of their greater projects of expansion.

In the period between the 19 and 20 Century, any Italian effort had as its primary goal protection of Albania's territorial integrity, a position in contrast to Austria, which became a real diplomatic and political problem for Italian government to guarantee and protect its coast because of their continual involvement in Albania.

trading practices (Italian language, dialects that make up a kind of "free" language around the South-Eastern Europe, etc.) Also the status of Adriatic seamen (claimed to be Italian) thus emerging as protector and backer of many Albanian movements. A strong point of Italy's claim on Albania mainly based on the Albanian colonies and the memory of Republic of Venice in Dalmatia and Albania.

In this complicated maze of international relations of the European Powers, the gaining political influence, Albania became a country where these interests clashed between Austria-Hungary and Italy. All rivalries coincide over the control of Adriatic with Albania as territorial base in realization of their greater projects of expansion.

In the period between the 19 and 20 century, any Italian effort had as its primary goal protection of Albania's territorial integrity, a position in contrast to Austria, which had been a real diplomatic and political problem for Italian government to guarantee and protect its coast because of their continuing involvement in Albania. Instead of allyship the aim in great Italian language was to be ruled by Italy. The Albanian coast was to be ruled by some other Power, to keep the state of play, besides the fact Italy had no real power against Austria's influence, the Albanian issue was destined to become not only very contradictory element in South-East Europe, but another element of antagonism between Austria-Hungary and Italy over the control of Adriatic.

Austria-Hungary with its pretensions was clearly in a better position than Italy. Several factors benefited Austrian efforts to achieve its Northern Albanian support of highlander locals and of Muslim region, very good relations with Vlach, finances invested, skilled administrators who delegated their influence, cooperation with Albanian clergy in education and construction of the church.

On the other hand, Italy did not possess the force of Austria-Hungary, absent in support and aid of Vatican, as well as in financial means. Italy applied its long tradition in cultural affinity and